

Gröna berg i behov av revolution

Publicerad: Södra Afrika december 2007

Text: Kajsa Johansson

info@kajsajohansson.se

Baren spelar dansmusik och det är mycket liv och rörelse på Gurués statshotell denna fredagskväll. I sakta mak närmar sig en äldre, något gråhårig och ganska storväxt man mitt bord. Vi hälsar, han slår sig ner, undrar vad det möjligen är jag vill veta om te i Gurué och om det verkligen är så att han är rätt person att ge mig denna information. Tre timmar och många historier senare är jag säger på att herr João Adrião Baptista verkligen var rätt person.

Tets historia i Gurué

Sedan ungefär 80 år tillbaka kläs Gurués berg av gröna tebuskar, det är ett landskap med en heltäckande grönska som bryter av mot det mesta i Moçambique där obrukad eller bränd jord täcker stora delar av landets yta. Adrião har levt hela sitt liv med te-produktionen; han började på plantagen som 15-åring då Moçambique fortfarande var en portugisisk koloni. Efter självständigheten lämnade han Gurué ett par år för att studera jordbruk varefter han återvände och blev en av de drivande inom det statliga te-bolaget Emochá.

-Efter självständigheten nationaliserades samtliga fabriker i Gurué och de övriga te-distrikten och samlades i Emochá. Det var nödvändigt för staten att ta över alltihop för att det inte skulle kollapsa totalt då de gamla ägarna omedelbart flydde landet i samband med självständigheten, berättar Adrião och fortsätter: -Under de första åren med Emochá ökade produktionen men när kriget kom i början av 80-talet föll allt samman. Det var inte bara svårt att driva produktionen under kriget, ett antal fabriker blev totalförstörda av Renamostyrkorna som satte dem i brand. Efter kriget, i början av 90-talet, kom privatiseringsfasen då staten sålde sina företag till privata aktörer. I dag finns bara produktion i Gurué, i de andra te-distrikten öppnade aldrig fabriker igen efter kriget.

Adrião reflekterar över de olika faser som te-produktionen genomgått; de speglar väl det som hänt i landet som helhet. -Villkoren för arbetarna har varierat mycket med de olika faserna. Under kolonialtiden hade ju portugiserna sitt sätt. Man kanske inte ska säga att det var slavarbete men inte långt ifrån. Under de sista kolonialåren blev det lite bättre, de började

se arbetskraften ungefär som vi ser på en bil; för att fungera behöver den åtminstone bensin. De skapade förutsättningar, om än minimala, för arbetarna, som vid denna tid hade kontrakt per säsong utan garanti att de fick arbeta även nästkommande säsong.

Han fortsätter med att berätta om tiden efter självständigheten då villkoren förändrades drastiskt, kanske inte så mycket rent ekonomiskt men socialt. Staten sörjde för maten för arbetarna och deras familjer och kontrakten var tillsvidarekontrakt med lön året runt. Ytterligare en radikal förändring kom i samband med privatiseringarna: -Nu när det är privat är det som det är när det är privat, säger han lite uppgivet och fortsätter: -Kontrakten är korta och majoriteten av arbetarna har inte anställning året om utan kallas in när behovet är som störst i samband med att regnperioden börjar i december och fram till i maj. Lönerna ligger på minimilönerna, de som arbetar på fälten tjänar cirka 1650 meticais och de i fabriken 1400 meticais.

Jag blir nyfiken och undrar vad arbetarna då gjorde hela året om under den statliga tiden? -När vi gjorde produktionsplanen var en komponent teproduktion och en annan komplimenterande aktiviteter. De sistnämnda kunde vara produktion av alltifrån grönsaker till tegelstenar som arbetarna kunde använda för att konstruera sina hus. De handlade generellt om att förbättra förhållandena för arbetarna och bidra till deras långsiktiga försörjning.

Tet idag

Av de tolv fabriker som fungerade vid självständigheten är sju i bruk men två av dem står för tillfället stilla. Under storhetstiden producerades ungefär 20 000 ton te i Moçambique (alltså inte bara i Gurué), just nu ligger produktionen på ungefär 4-5000 ton per år men det ökar hela tiden. Odlingen sker i stora plantager vilket skiljer sig från exempelvis tobaks- och bomullsproduktion i landet där utsäde och instruktioner delas ut till småbönder som odlar och slutligen säljer till en central uppköpare, samma som distribuerade utsädet. Det finns röster i utvecklingsdebatten som säger att skulle kunna vara en bra väg för te i Gurué. Adrião håller med om att det skulle kunna gynna såväl småbönderna som

fabrikerna men understryker hur lång tid det tar att förändra en tradition, och traditionen i Gurué har alltid varit stora plantager.

Per hektar får de ut ungefär 900-1100 kilo per år färdigt te. I Malawi är motsvarande siffra 3000-4000 kilo vilket uppnås med hjälp av andra tesorter/kloner och nyare teknik. Adrião understryker vikten av en radikal förändring i Gurués teproduktion. - De plantor som finns här är gamla och oförädlade medan man i exempelvis Malawi arbetar med genom forskning framtagna arter. Där finns en organisation för producenterna som i samarbete med staten driver forskning och plantskola för te. Här finns inget sådant men det skulle verkligen behövas, berättar Adrião.

Almeida Lee, direktör för en av tefabrikerna i Gurué är inne på samma spår och resonerar engagerat under vårt besök på tefabriken: -Det är ju ingen som har förprogrammerat vår historia – vi måste ju själva ta tag i det och bestämma vad vi vill. Vill vi satsa på te? I så fall måste vi verkligen satsa! Vi är långt efter, odlingarna här i Moçambique har samma struktur som de hade för trettio år sedan. Vi behöver en revolution inom te-produktionen. Främst på grund av kriget hamnade Moçambique hopplöst efter!

Lee understryker att tet behöver få en starkare position i den moçambikiska utvecklingstänkande, att det är bortglömt. -Cashewnöten har sina företrädare, institut, befrämjare inom staten, bland de utländska och inhemska organisationerna. Men ingen verkar bry sig om tet! Han menar att det är många som ifrågasätter tets lönsamhet och att det därför finns en motvilja till att satsa. Han tycker dock att detta är ett problematiskt sätt att resonera.

-I vår jakt på pengar verkar vi vara beredda att göra vad som helst. När det gäller tet i Gurué tycker jag att det viktigt att fråga sig vad det egentligen är samhället vill? Vill Gurué sluta producera te och i stället satsa på mer lönsamma grödor? Tänk all den arbetskraft som tet kräver; kommer vi att kunna hitta något annat som ger lika många jobb? Det handlar ju inte bara om ekonomi utan om sociala, kulturella och historiska faktorer, säger Lee och spänner sina bistra ögon i mig.

En enkel överslagsräkning visar på tets betydelse i Gurué. Adrião räknar högt: Emochá hade 8000 hektar, på varje hektar behövs åtminstone två arbetare vilket ger 16 000 arbetare. Om vi räknar med att varje arbetare har en familj på åtminstone fyra personer blir det 64 000 människor. Utöver detta har vi ju arbetarna i fabrikerna och dessutom de aktiviteter som finns runtomkring i form av till exempel matproduktion.

Tets väg

Allt te måste processas inom 15-17 timmar efter plockning varför inte ett blad lämnar Gurué obearbetat. Det mesta tet går till export och säljs på te-auktioner i Malawi och i Kenya. Det finns även auktion i Indien men där dominerar det indiska tet helt. Världsmarknadspriset bestäms på auktionerna och varierar hela tiden med de stora producenternas säsonger; under Indiens högsäsong sjunker till exempel priset. I normala fall ligger det runt 0,9-1 USD per kilo men det kan gå upp till 1,4 för riktigt fint te av högsta kvalitén medan tredje kvalitén kan sjunka till 0,5 USD per kilo.

För försäljningen inom Moçambique finns inget uppköpssystem, varje enskild uppköpare kommer till Gurué. Det är svårt att få en uppfattning om hur stor del av den moçambikiska marknaden som te från Gurué har, varken Adrião eller Lee har kan säga ungefär men de menar båda att det i sakta mak tar över allt större delar av marknaden, inte minst nu när man gör nysatsning med tepåsar.

Jag frågar Adrião om han tror att kampanjen ”Producera, konsumera, exportera moçambikiskt” som i dagarna är på besök i Gurué hjälper att förbättra produktions- och försäljningsvillkoren för tet. Han skrattar lite förläget och säger: -Jag vet inte, men å andra sidan, allt som kan hjälpa oss att sälja mer moçambikiska produkter är ju positivt och hjälper i någon mening.